

BISERICA EVANGHELICĂ DIN BISTRIȚA - istorie și prezent –

Biserica evanghelică din Piața Centrală a fost construită de comunitatea sașilor din Bistrița la sfârșitul secolului al XIII-lea, aproape odată cu înființarea localității.

Din vechea bazilică romanică nu pot fi identificate azi elemente arhitecturale certe, deoarece construcția a cunoscut o refacere majoră în cursul secolului al XIV-lea, și lucrările se vor finaliza la începutul secolului al XV-lea. Din această perioadă biserica a primit aspectul unei bazilici cu trei nave, altar degrosat și două turnuri clopotniță în

fațada de vest. Cu această ocazie Petrus Kretczhmer și-a donat averea bisericii pentru realizarea unui altar închinat tuturor sfinților care a fost amplasat pe peretele vestic al bazilicii, deasupra intrării, între cele două turnuri. Tot în această perioadă de reînnoire a bisericii, în 1430 sunt turnate clopotele bisericii.

În anul 1464 Bistrița și-a răscumpărat cu 6000 de florini de la regele Matei Corvin libertatea și primea în același timp dreptul de a-și ridica propria incintă de zidărie. După o perioadă constructivă deosebit de intensă lucrările au fost finalizate în preajma anului 1484. După această dată au continuat lucrările edilitare în preajma bisericii și a început construcția unui turn central al orașului, care trebuia să devină cel mai înalt punct de observație al cetății. Turnul nordic al bisericii a fost demolat cu această ocazie, iar în fațada de vest în dreptul acestuia a fost ridicat un turnuleț cu scară în spirală prin care se asigura un acces independent spre turnul nou construit. Între noul turn al orașului și turnulețul de acces s-au păstrat două ferestre din vechea fațadă din secolul XV. Acest turn a fost construit în mai multe etape identificate după înscricțiile plasate pe fațadele turnului după cum urmează:

- la nivelul etajului 1 anul 1487,
- la nivelul etajului 2 anul 1509,
- la nivelul etajului 3 anul 1513,
- partea superioară a turnului a fost finalizată în jurul anului 1519.

Concomitent cu lucrările de edificare a actualului turn au avut loc și lucrări de renovare a navei, când au fost consolidate și completate cu portalurile de nord-est și sud-est. Aceste portaluri bipartite au o profilatură bogată, cu baghete încrucișate după un model utilizat în Transilvania la sfârșitul secolului al XV-lea și începutul secolului al XVI-lea.

Semnul de pietrar de pe montanții portalului sunt identice cu semnul de pietrar de la etajul al 3-lea actualului turn, ce fusese terminat în anul 1513.

Lucrările de reconstrucție a edificiului au continuat și în anii care urmează, iar în anul 1560 a fost adus la Bistrița Petru Italus de Lugano, meșter din nordul Italiei care lucrase pe șantierul din Liov pentru a renova bazilica care era într-un avansat stadiu de degradare.

În această perioadă bazilica a fost transformată în biserică hală, cu toate navele la același nivel, iar peste navele laterale au fost ridicate tribune cu balustrade ce aveau balustrade proporționate după principiile Renașterii. Contrafortii au fost construiți în forma pe care o au și astăzi, iar pe fațadele de nord și sud au fost construite în fața portalurilor gotice portice ale căror arcuri au o profilatură renascentistă.

O mențiune specială trebuie să facem pentru mobilierul exceptional al bisericii, care conservă piese medievale, realizări artistice cu o valoare deosebită. Unele datează de la începutul secolului al XVI-lea: cele două strane splendide, sculptate și decorate cu intarsii, precum și o bancă având o înscricție gotică și ornamente în stilul Renașterii timpurii, piesă executată în 1516 de călugărul Benedict de Beclean, și adusă de la mănăstirea dominicană după dezafectarea acesteia în timpul Reformei. Biserica are una dintre cele mai importante și mai mari orgi din țară.

Banca magistrului spitalului, Gheorghe, este lucrată în 1508 de meșterul Anton și decorată într-o manieră ce se poate regăsi în geometria goticului târziu. O piesă valoroasă este și dulapul sacristiei datat conform înscricției, din 1507. Sunt valoroase și ușa sacristiei (piesă excepțională, cu decorații policrome, datată 1563) și strana, aflată în dreapta acesteia și lucrată în 1564. Acestor piese li se

adaugă și numeroase altele, datate în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, cu ornamente pictate, înscricții și însemne de breaslă. Dintre băncile aflate în biserică cele mai recente datează din primele decenii ale secolului al XIX-lea.

Cea mai veche lespede este încastrată pe fațada sudică, în colțul sudvestic al clădirii, fiind datată în secolul al XIV-lea -1327. În jurul personajului reprezentat pe această piatră s-au țesut adevărate legende: o ipoteză este că ar fi un personaj feminin, într-o atitudine războinică, o altă ipoteză este aceea a Ursulei H. Wittstok, care amintea în 1860 că, după tradiție, lespede ar reprezenta figura unei persoane care a donat bisericii o parte averii sale, contribuind astfel la refacerea clădirii (tot un personaj feminin). O altă variantă este presupunerea că o femeie a cărui copil grav bolnav s-a însănătoșit

miraculos, a făcut bisericii o importantă donație, iar orășenii i-au mulțumit, figurându-i chipul pe această piatră. E posibil să fie însă vorba de epitaful unui cavaler a cărui figură incizată dovedește stransa relație a comanditarului cu un atelier din Boemia¹. Piatra însă nu stă astăzi în poziția ei inițială, fiind refolosită în momentul în care a fost ridicată fațada sudică a vechiului turn. Figura înveșmântată în haine de cavaler, blazonul compus din trei ciocane îmbinate stelar cu caractere în relief, stilul liniar al reprezentării, au condus la ipoteza că este vorba de fapt despre un personaj important al orașului, aflat probabil în legătură cu monetăria sau cu minele de argint și că era de origine străină comunității locale².

¹ V. Vătășianu, *Istoria artei feudalei...*,

² A. Kovacs, 1994, *Bistrița, biserica evanghelică*, p.14.

Cu ocazia executării lucrărilor conduse de Petru Italus de Lugano fațada vestică a fost schimbată fundamental, prin construirea unui pinion de zidărie de dimensiuni impresionante care își are corespondența în spațiul polonez, de unde și denumirea de atic polonez. Suprafața aticului este subîmpărțită în patru registre care sunt ritmate adițional pe vertical de coloane angajate sau pilaștri cu forme simplificate. Extradosul aticului mult mai dinamic face dovada unei organizări compoziționale ce are corespondența în stilistica arhitecturii italiene de la jumătatea secolului al XVI-lea.

Ca urmare a acestor intervenții, turnul de sud este demolat până la nivelul acoperișului, iar pe fațadă vestică sunt realizate alte două ferestre, ce combină tradiția goticului târziu cu formele Renașterii. Vechiul portal de acces de pe această latură va fi înlocuit cu un portal monumental specific Renașterii.

Acest portal încheiat în partea superioară cu un arc semicircular și cu profilatură aplatizată este proporționat după principiile Renașterii mature. În partea superioară, portalul este ornamentat cu alte elemente de inspirație antică (arhitravă, friză și cornișă) dar interpretate într-o manieră specifică Renașterii. Motivul arhitravei este ușor subdimensionat și are rol pur ornamental fiind caracterizat de diverse profilări aplatizate, iar cornișa mai amplă și mai reliefată conferă unitate și stabilitate ansamblului. În spațiul destinat frizei se desfășoară o inscripție care precizează intervențiile realizate de Petrus Italus de Lugano între 1560-1563. Din lipsă de spațiu inscripția continuă și în zona extradosului arcului semicircular al golului ușii.

Din punct de vedere stilistic cele două portaluri se încadrează în perioada de Renaștere matură, dar detalii precum cheia de arc tratată în forma ornamentală a unei volute dublate are origini manieriste, iar ușoara dublare a extremei cornișei este specifică Renașterii târzii.

Între 1560-1563 a fost adăugată și sacristia de pe latura nordică, la care cele mai valoroase piese de piatră sunt portalul de acces din zona corului și fereastra geminată de pe latura estică. Acestea sunt exemple tipice ale Renașterii mature. După 1563 nu mai au loc intervenții importante la Biserica Evanghelică, care rămâne aproape neschimbată până astăzi. În anul 1564 are loc sfințirea bisericii restaurate.

În anul 1857 în urma incendiului izbucnit de pe str. Lemnelor, de la casa arămierului Berger, este distrus acoperișul turnului și ceasul. Acoperișul a fost refăcut într-o manieră neogotică în zona ultimelor registre, iar ceasul instalat în secolul al XIX-lea a funcționat doar până în 11 iunie 2008, ora 20.

În anul 2006 a fost montat o schelă în jurul turnului pentru lucrări de reabilitare a componentelor artistice de pe turn, a celor patru statui din piatră de la coturile turnului, ce reprezentau pe Sfânta Fecioară cu Pruncul, Sfântul Florian, Sfânta Ana și Sfântul Ilie. Totodată schela servea și pentru execuția lucrărilor de înlocuire a învelitorii din tabla zincată cu tabla de aramă.

În seara zilei de miercuri, 11 iunie 2008, în jurul orei 20.00 la Biserica Evanghelică din Bistrița s-a declanșat un incendiu devastator. Incendiul a distrus șarpanta și învelitoarea turnului, acestea prabușindu-se, o parte în exteriorul turnului, dar cea mai mare parte în interior, peste bolta ce acoperea "sala muzeu de la baza turnului". Au fost distruse și planșeele din lemn ale nivelelor intermediare, producându-se și prabușirea

clopotelor și mecanismelor ceasului. Focul s-a extins și la șarpanta navei centrale, distrugând o parte a valoroasei șarpante gotice.

Pompierii au fost prezenți la fața locului din primele momente ale izbucnirii incendiului, însă cu mare greutate au reușit să limiteze distrugerile, în special la șarpanta navei, împiedicând astfel producerea unui dezastru. După degajarea resturilor din interiorul turnului s-a constatat că cele două clopote s-au topit datorită temperaturilor "de furnal" din timpul incendiului.

În anii următori tragicului eveniment Biserica Evanghelică a fost doar parțial reabilitată. Implicarea exemplară atât etnicilor sași precum și administrației orașului a fost concretizată prin reconstrucția turlor turnului, prin înlocuirea clopotelor și a orologiului, și prin refacerea acoperișului bisericii. Un lift modern din sticlă a fost montat și dat în folosință în anul 2012 pentru ca vizitatorii să poată admira citadela de la înaltimea balconului din piatră.

Astăzi, edificiul este supus unui nou proces de reabilitare. Se restaurează pereții, porțile laterale, monumentele din piatră, vechea orgă precum și mobilierul, vitraliile și picturile murale. În paralel are loc și restaurarea finală a turnului urmând ca, după finalizarea restaurării și resfințirea bisericii, comorile medievale păstrate în perimetrul vechiului burg să poată intra în circuitul turistic internațional și admirate de către turiști într o nouă lumină.

